

Nádas Péter: Évkönyv

— Jó akkor emlékezni fogok — írja Nádas Péter *Évkönyvének* elején. Az *Emlékiratok könyve* nyomán ez a szándék kétféle — bár egymással összefüggő módon értelmezhető.

— Egyrészt úgy, hogy a „személyes történések összefüggéseinél lényegesebb történésekről”, beszélve éppúgy túllép a „sivár valón”, mint a vágyak iszonyú szépségén. Hiszen, amint képzelet a valót, az emlékezet a képzeletet haladja meg.

— Másrészt az önmeghatározásra tett kísérletként. Azaz az emlékezés, valóság és fikció nagyregényekből ismert hármasságát eleveníti föl, az írást pedig morális kötelességként tételezi. Ennek ellenére jöllehet az *Évkönyv* mindkét értelemben az *Emlékiratok könyvéhez* kapcsolódik, a vele való hasonlósága ezen a ponton véget is ér. Mert míg az emlékiratíró (Melchior barátja) Istent, megváltást és kegyelmet keresett, az *Évkönyv* erkölcsi parancsa így hangzik: „Azzá légy, ami vagy.” (12. o.), saját szóhasználatában: „Ne változtasd meg élted, ilyesmi eszedbe ne jusson. (12. o.) Ami talán a legnehezebb, még ha itt csupán az irodalmi feladat megoldásáról volna is szó. A nehézség ugyanis nem pusztán erkölcsi, hanem érezhetően formai természetű.

Mert emlékezhet-e (a szó meghaladva megörző értelmében) az író, ha nem rendelkezik egy az emlékekhez képest külső nézőponttal. Ha az emlékezet: maguk az emlékek. Különösen, ha egy álom nyomán az írónak még „a feje sincsen ott, ahol lennie kéne”, (12. o.) minthogy tévedésből az eredeti helyéről a bal karjára operálták, ezért aligha látva tisztán inkább csak megbújni és védelmet keresni képes, azaz ha az író nem mond le menedékéről, a képzeletről az emlékezés javára. Így vajon mi szervezheti eggyé az emlékirást?

Az író (aki itt ezúttal: Nádas Péter) elképzelése szerint a káosz. „A zárt, egymástól független vagy éppen függőségben álló elbeszélések viszont egy olyan szerkezet hozhatná viszonylatba, mely nem másban, mint a káoszban kereshetne magának mintát.” (14. o.) A káosz itt az „egész” párja, aharról az *Emlékiratok* írója önnön erőtlensége hajtogatása dacára beszélni igyekezett.

A keret (inkább csak keret, mint műfaj) egy évkönyv, pontosabban egy füzet, amelybe sorra gyűlnek a személyes bejegyzések, kirajzolva az

1987/88-as év személyes történetét. Évkönyv tehát úgy is, mint almanach és úgy is, mint krónika. Egyrészt válogatást ad az elmúlt év irodalmi terméséből; található benne esszé és elbeszélés, levél és naplórészlet is, valamint az irodalmi panoptikum műves kellékei: Fontane utca és Diana tér, és préselt virágokként kész emlékgyártmányok: fiktív levelek és fiktív emlékek. Másrészt írója az év történetét jegyzi fel, közzétéve benne, látszólagos válogatás nélkül, lényeges és lényegtelen eseményeket és gondolatokat. A bejegyzések úgy következnek sorba, mint március a február után: e rend mélyebb értelmét hiába is keressük. A személyes élmény a közös tapasztalatokhoz kapcsolódik, de nem válik közönségsé: „A meteorológusok szerint az évszázad leghidegebb telén ... kilyukadt az ózonréteg az Északi-sark fölött.” (15. old)

A kilyukadt égbojt alatt egy szellemi táj rajzoldódik ki, — fás jellegét talán a kötet fényképei sugallják — sokféle elágazó és megint összetalálkozó útvonalakkal és ágbogakkal. Bonyolult rajzolatukat nem mindig könnyű követni, de a szöveg egésze alapján főbb kapcsolódásai mégis megtalálhatók: szabadság és nemzet, alázat és individualizmus, tömegtársadalom és szabad társulás fogalmai mentén.

De nemcsak a gondolatok, hanem a közvetítésmódja is figyelmet érdemel. „Ha azt az önkéntelen kapcsolódást, mely az agyam terében létrejött, s az elme munkájának élményként érzékeltem, mesterségesen is létre tudnám hozni e három pont között, akkor nemcsak a gondolatot nyerném vissza, hanem elmondhatnék valami kézzelfogható az emlékezés mechanikájáról és a gondolkodás élményéről.” (8. o.) A feladat, nevezetesen behatolva a tudat mechanizmusába megéltté tenni a gondolatot és képzeletbelivé a megtörténtekeket esszé és regény határára jelöli ki a műfaj helyét. Ezen belül a gondolatokat és emlékeket csak a személyesség teheti hitelessé, mint az indításként szolgáló élmény esetében.

Az *Évkönyv* gondolata a részvételi figyelemmel és távolságtartó gúnnyal megáldott Szederkényi Ervin folyóiratszerkesztő temetésén „született”, és a könyvet végigkíséri a halálvárás motívuma és az a tudat, hogy „a halál az élettől csupán annyiban különbözhet, amennyiben ugyanannak a dolognak a másik oldala.” Majd egy másik halál, az „idős barátom”-nek nevezett hölgy — hat évvel korábban bekövetkezett — haláláról szóló levél zárja le. A méltó halálért folytatott tusa e bámulatosan aprólékos leírásából azonban nem az idők értelme, hanem a titok megfejtésének lehetetlensége tárul elő. „Hányszor készülttem már föl a halálomra? És hányszor nem haltam meg?” (81. o.)

Ugyanez a kénytelen visszakanyarodás érezhető az első szerelem történetében, amikor az élmények burkait fejtegetve, ruhák (pepita öltöny és fehér panamaing!), illetve érzések mögött nem marad semmi. A reflexiók végtelen sorozataiban megfoghatatlanná válnak a személyek, a megfigyelés pornográfiába torkollik, mert megszünteti a szereplők identitását, akik azon igyekezettükben, hogy kilétük lényegét megragadják, tükörképekké és visszfényekké halványulnak.

Egyéni és egész, érzelmi és transzcendens közti ellentét nem oldódhat fel, de nem is telítődhet feszültséggel az *Évkönyv*ben. Az ellentétek magukba záródnak, és még fájdalmat vagy megrendülést se ébresztenek. Éppen az igazi személyesség hiányának tulajdonítható, hogy ez a gyönyörűen megírt könyv csalódást kelt.

Kereve a helyet, ahol reflexiók és elemzések egyetlen pont körül valóban összesűrűsödnek, egy naplószzerű precíz visszaemlékezés ölik fel a kisfiúról, ki az elbeszélő valamikor volt, aki megtudva származásának titkát, a tükörbe néz: „Azóta nézem, ki vagyok én. Azóta gondolkodom, hogy mit állíthatok másokról és önmagamról. Ha tükörbe nézek, akkor nem magamat látom azóta, hanem aki valakit néz a tükörben.” (86. o.) A válasz képtelensége természetesen nem vonja kétségbe a kérdés jogosságát. (*Szépirodalmi*)

Király Edit

Minorita iskoladramák

18. századi, népszerű irodalmunk képzeletbeli könyvespolcáról mindezidáig hiányoztak a magyar nyelvű drámairodalom forrásai, a drámaszövegek. Aszázadforduló idején megjelent szövegkiadások, antológiák közöltek ugyan a gazdag termésből egyet-egyvet, de az anyag mennyiségét és jelentőségét nem tudták érzékeltetni, s így az irodalomtörténészek és a nagyközönség is megmaradt abban a hitben, hogy 18. századi drámairodalomunk csak vékonyan csordogáló erecske volt költészetünk és szépprózánk bőséges paktya mellett. Ezt a vélekedést cáfolja meg az a csaknem ezeroldalas, szép kiállítású kötet, amely egy nagyszabású munka első hírmondójaként, a ma ismert több mint száz magyar nyelvű iskoladramaszövegből közöl húszat, a minorita rend iskoláiból.

Ahogy a bevezetőből megtudjuk, Szent Ferenc követői gyakran és szívesen éltek a színjátszással mint a nevelés egyik leghatékonyabb eszközével, s ez a húsz darab (33 latin nyelvű drámaszöveg mellett) csak töredéke annak a nagyszámú iskoladramának, ami a rend iskoláiban tartott kb. 110.

előadásra színrre kerülhetett. Különösen két városban, Kézdivásárhelyen és Miskolcon volt élő a színjátékhagyomány, 19 mű kézírata ezekből a városokból került elő. Nyomtatásban mindössze egyetlen dráma jelent meg saját korában, Juhász Máté nyírbátori, nagyenyedi tanár „Krisztusnak érettünk való kinszenvedéséről és némely példairól...” szóló, szép lírai betétekkel átszőtt passiójátéka. Egy másik nagypénteki játékot is találunk a kötetben, Bene Demeternek a csáksomlyói passióhoz nagyon hasonló, az evangélium szövegét allegorikus szereplőkkel, égi tanácskozással, ördögjelentekkel kibővítő érdekes „actio”-ját. Az őszinte hit, a naiv, népi vallásosság szép példái a kötet misztériumjátékai, 6- és újszövetségi történeteket, példabeszédeket dramatisáló darabjai is (Ábrahám áldozata, A dúsgazdag és a szegény Lázár, A tékozló fiú). A legrégebbi ránk maradt szöveg moralitás: a hit, a remény és a szeretet megszemélyesített figurái küzdenek benne Krisztus segítségével az Emberért, aki a bűnök fogságában él. Az ifjúság elé példaként állított tiszta élet, hűség és elkötelezettség útmutatói a szentekről és mártirokról (pl. a Trajanus császár alatt családjával együtt kivégzett, kalandos életű Szent Eustachiusról) szóló prózai darabok. A Szent István-dráma emellett a magyar nemzeti érzést is erősítette.

A profán darabok mögött is ott a nevelési szándék, a szatírák az úrhatnámiságot, kapzsiságot, a részegeskedést teszik nevetségessé, a tragédiák a nagy szenvedélyektől óvnak. Például a hatalomvágytól (Az Iszonyán kegyetlenkedő Karakalla és az igazságot meghaló Papinianus), a bosszútól (A rendetlen szeretet bosszúja), vagy az elvakult szerelemtől. Ahogy Kertso Cyrják, ez utóbbi darab szerzője írja: „Tanulmányok Iffiak, Szűzek, ne hogy világi, tündér szeretettől meg tsalattattván, Leonina keserves példájára jussatok, ki attol meg vakfittatván elsőbben Atyját, ez után jegyesét halhatatlan kegyetlenséggel e' világbol ki költöztette, végtére nem irtozván maga magának Hohéra lenni, kegyetlenül a vak szeretetért magát vesztette.” A véres tragédia borzalmaiktól vidám közjátékok oldják fel, elszórakoztatva a mai olvasót is. De nemcsak olvasni lehet ezeket a szép, izes magyar drámákat, hanem előadni is. Ha feléled az iskolai színjátszás hasznos, közösséget teremtő, összetartó szokása, újra színpadra kerülhetnek a régi iskoladramák, hírt adva a közönségnek és a diák-színjátszóknak egy két évszázada letűnt világ izléséről, nyelvéről, hitéről.

A lehetőség már megvan rá: bármikor leemelhető a könyvespolcra a „Minorita iskoladramák” Kilián István szerkesztette, sokszínű, érdekes kötet. (*Akadémiai*)

Pintér Márta Zsuzsanna